

באר התורה / הג"ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

פרשת במדבר

"מאת בכור בני ישראל" - מאמר א

וַיָּאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֶשָׁה וְהַשְּׁבַעִים וְהַמְּאֵתִים הַעֲדָפִים עַל הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִי"כ (במדבר ג מו).

בפי רש"י (שם) בד"ה ואת פדווי השלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם, יתרים על הלוים, מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת, **כך היתה מכירתו של יוסף עשרים כסף** (וישב לו כח), **שהיה בכורה של רחל**, עכ"ל.

-א-

וכ"ה ברבינו בחיי (וישב לו כח) בד"ה בעשרים כסף. נצטוינו בתורה בפדיון הבן שיהיה חמש סלעים, הוא שכתוב "ופדויו מבן חדש תפדה בערך כסף חמשת שקלים" (קרח יח טו). **והסלע ד' דינרים**, וא"כ ה' סלעים ד' פעמים הם עשרים כסף, וזהו שתרגם אונקלוס: בעשרים כסף, ולא תרגם בעשרין סלעין דכסף [ע"י כי תצא כג יט, שם כט שתרגם בסלעין דכסף], והא למדת למצות לפדות הבן שהוא חמשה סלעים שהם עשרים כסף, **לפי שבא לכפר על מכירת יוסף, בכורו של רחל שנתנה לו הבכורה, שנמכר בכ' כסף**, עכ"ל¹.

אמנם בבעל הטורים (שם) בד"ה בעשרים כסף וכו', ד"ה שכן ערך מבן ה' עד בן כ' עשרים סלעים (ע"י בחקתי כז ח), עכ"ל. **ולכאורה** לדבריו דמכירת יוסף היה בעשרים סלעים, ולפי מה שמבואר בפי רש"י וברבינו בחיי שפדיון בכור הוא לכפר על מכירת יוסף, היה צריך שיהיה פדיונו בעשרים סלעים. י"ל שהטעם שיוסף נמכר בעשרים סלעים, **לפי שהערך של עד בן כ' הוא עשרים סלעים**, וכמו שכתב בבעל הטורים. משא"כ מצות פדיון נוהג מבן חדש דאז הוא ערכו חמש סלעים.

-ב-

"וכל פטר חמור תפדה בשה וגו' וכל בכור אדם בבגד תפדה" ע"כ (בא יג ג). **במשך חכמה** (שם) בד"ה וכל פטר חמור תפדה בשה וכו', ובירושלמי שקלים (פ"ב ה"ג) אתם מכרתם בכורה של רחל בעשרים כסף, אף אתם תנו בעד בכורכם חמשה שקלים עשרים גרה. **והוא פלא אם נענשו עבור זה, מדוע שבט יוסף צריך ליתן חמש סלעים, ולמי לשבטו של לוי שהוא היה המוכר**,² וכו' עכ"ל. עי"ש מש"כ בארוכה בישוב ב' הקושיות.

-ג-

גם יש ליישב והוא בהקדם מש"כ ברמב"ן (שם מה) בד"ה תחת כל בכור בבני ישראל, הנה הבכורים נתקדשו להיות לשם מעת שצוה "קדש לי כל בכור בבני ישראל באדם" וגו' (בא יג ב). והיו בכורים רבים בישראל, ולא נפדו עד הנה, שעדין לא נאמר למי יהיה הפדיון, כי עתה הוא שנתקדשו הכהנים, ועדין לא נצטוו במתנות הכהונה. והנה הם עומדים בקדושתן סתם, וכו', כי כלם נתקדשו כאשר פרשתי שם (בא יג א).³ ועתה החללים בלוים והם פדיונם, וצוה שיפדו הנותרים, ונתן הפדיון לאהרן ולבניו כאשר היא מצוה לדורות, עכ"ל.

ובספר תורת משה לחת"ס (במדבר ג מו) בד"ה ואת פדווי השלשה ושבעים ומאתים, איתא בבכורות (ה א) שאל קונטרקס השר את ר' יוחנן בן זכאי, בפרט⁴ אתה מוצא כ"ב

ומה שנתקשה במשך חכמה שכתב והוא פלא ולמי לשבט לוי שהוא היה המוכר, ולכאורה יותר היה ראוי שכסף הפדויים ינתן לשבטו של יוסף. **נראה בהקדם מש"כ בחתם סופר** (שם נ-א) בד"ה מאת בכור בני ישראל לקח וגו' ויתן משה וגו' לאהרן ובניו. הנה הקב"ה קנה הבכורים ומכרם בעד ה' סלעים, ולא הביא הכסף לאוצר בית ה' כ"א נתנו לאהרן הכהן, הוה זה כתר מנה לפלוני ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב עי"י קדושין ו' א). ואלו היה אחר נותן בעד הבכור ה"ל מדין ערב כנעני, והי פדיון הבכורים עי"י צרוף ערב ועבד כנעני כמבואר שם, ע"כ קמ"ל מאת בכור בני ישראל עצמם לקח ולא עי"י אחר עבורם, עכ"ל.⁵ [תקצ"א].

ולפי מה שנתבאר שהבכורים היו קנויים לקדושה ובוזה קנה הקב"ה את הבכורים, ואח"כ מכרם בעד ה' סלעים, והוה כתר מנה לפלוני ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב, א"כ עצם הפדיון נעשה עם הקב"ה שהרי הבכורות קנויים לו.¹⁰

ולפי מה שנתבאר שהבכורים היו קנויים לקדושה ובוזה קנה הקב"ה את הבכורים, ואח"כ מכרם בעד ה' סלעים, והוה כתר מנה לפלוני ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב, א"כ עצם הפדיון נעשה עם הקב"ה שהרי הבכורות קנויים לו.¹⁰

¹ ומש"כ שנתנה לו הבכורה, לכאורה צ"ב דהא היה בכור לאמו ופדיון הבן בפטר רחם תלה רחמנא, ויש ליישב.

² מש"כ שהוא היה המוכר והיינו לוי, כ"כ ג"כ במהרש"א ח"א (תענית ט א) בד"ה ויאמר מה זאת עשה וגו'.

³ **ברמב"ן** (בא יג א) והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני, בעבור כי מצות פטר חמור איננה נוהגת אלא בארץ. ועל דבר הפשט קדש לי כל בכור, כל הנמצאים בישראל היום, כי בעבור שפדאם ממות בהכותו בארץ מצרים צוה שיהיו קדושים לו לעבוד את עבודת ה' לכל אשר יצוה בהם, ולא צוה להם עתה פדיון עד שהחליפם בלוים וצוה בפדיון העודפים (במדבר ג מו), אבל המצוה בנולדים לא נהגה במדבר, וצוה כי כאשר יבאו אל הארץ תנהג באדם ובבהמה ובפטר חמור וצוה בפדיונם לדורות, עכ"ל.

⁴ במדבר (ג כב), שם כח, שם לז.

⁵ (במדבר ג טז) ועי' שם בפי רש"י.

⁶ וכמו שכתוב **"כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור מארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור ב"ש"א"ל מאדם עד בהמה לוי יתנו אג"י ע"כ** (במדבר ג יג). ועי' עוד בהעלותך (ח יז). והוא כולל גם את הלוים וכמו שכתוב "כל בכור בניך תפדה" (כי תשא לד כ) שכולל כולם, ועי' מלבי"ם בהערה לעיל בסמוך.

⁷ **מאיירי** (אבות פתיחה) כמו שאמר ז"ל מעולם לא עבד שבט לוי עי"י, עכ"ל.

⁸ עוד שם: ועי"י מתורג' ג"כ דמצונו בענין חניות הדגלים בשביל דראובן חונה תימנה שכן לקחה אוי לרשע ולשכינו לכך לקח מהם דתן ואבירים ור"ן איש וכו', **אך לכאורה קשה להבין למה שנתת ראובן יותר עם קרח** הלא ראוי היה יותר להיות שישתתף שמעון עמם מחמת שהוה יותר בעל אף וחומה מראובן. אך לפי הנ"ל נראה דרמב"ן (קרח טו א) מבאר דאותם ר"ן איש כולם בכורים היו, ובא עליהם קרח בטענה המושך לבו של אדם לומר למה הוצרכו אתם ליתן חמש שקלים לפדיון בכוריהם, מ"מ אתם תוכלו לייטע עצמיכם מפדיון, אם טעם הפדיון הוא מחמת בכורה של רחל ולוי גם בכלל מכירה היה והוצרכו להפקיע עצמן, מ"מ

שבט ראובן פטור מפדיון שראובן לא הי' אצל המכירה ועי"י נשתתפו עמהם. אבל לשמעון או לגד לא היו יוכל לבוא בטענה זו של מ"מ ודו"ק, עכ"ל. וקצת צ"ב הא נשאר הטעם הראשון. ונראה דגם הנפדים עי"י האבות שלהם ג"כ היה צריך לדון עבד כנעני, והוא משום דבכורים אלו לא נתייבבו אבותם בפדיונם משום דהחייבו חל עליהם.

¹⁰ **בספר חשוקי חמד** (בכורות מח ב) ולענין נראה ליישב את עיקר תמיחתו, דבאמת סיבת פדיון הבן הוא תיקון למכירת יוסף, ואכן שבט לוי הוא המוכר, ברם לאחר שכלל ישראל חטאו בחטא העגל ובכללם הבכורות, ואילו שבט לוי מסר נפשו ודבק באלקו ובמשה עבדו, כנגד כל העם, וזכה ונתעלה להיות שבט משרתי ה', ובזכות מסיירת נפשו של שבט לוי היה תקומה לכלל ישראל, א"כ **נחשב הדבר כאילו הוא שבט חדש, ואין הוא אותו לוי שהיה בשעת המכירה, ולכן בדין הוא שיטול את דמי הפדיון**.

והנה תרם חכמה עצמו כתב (בד"ה הקודם) שגם בשנה הראשונה לצאת בני ישראל מארץ מצרים, טרם שנתקדשו אהרן ובניו בקדושת הכהונה, היה מצוה לפדות את הבכורים, ולא מורש מה יעשה בהפדיון. וכתב שיתכן שהחמש סלעים היה להם דין הקדש או שקרב למזבח, ע"כ.

הרי שדין פדיון הבן נקבע ללא קשר ליעד הניתנה של הפדיון לכהנים, ורק אח"כ כשנתקדשו הכהנים חלף הבכורות, זכו לייטול את פדיון הבן כאחד מ"מ מתנות כהונה. **לכן יש לתרץ את קושיות המשך חכמה, שבאמת לא נותנים את החמש סלעים ללוי אלא להש"י**, והוא נתנה ללוים "כי שמרו אמרתך ובריתך יצורו" (וזאת הברכה לג ט), והוא כעין מה שנותנים לכהנים גול הגר (ע"י נשא ה ח), ומתכפר לו בזה מה שגזל, ה"ה הכא.

חשוקי חמד (הערה דף מח ע"ב, ענין א אות יח) עוד יעוין בספר סוכת דוד (מקראי קודש ב עמי עז - עח) שביאר שעיקר הכפרה היתה על ידי עבודת המקדש, ולכן שבט לוי שעבדו עיקר הכפרה היתה על ידי עצם העבודה, **ושאר בני ישראל שלא עבדו היו צריכים לשלם לכהנים העובדים, כדי שהעבודה תכפר גם עליהם**.